

อุตรดิตถ์ของเรา

หวน พันธุ์พันธ์ รวบรวมและเรียบเรียง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก ธันวาคม ๒๕๒๑

จำนวนพิมพ์ครั้งแรก ๖๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่กรุงเทพมหานครพิมพ์

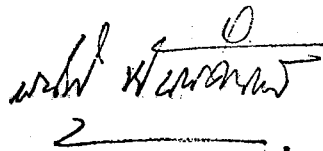
๔-๑๐ ถนนราชบพิธ กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๒๒๕๑๑๖-๘

นายจุมพล เชษฐพงศ์พันธ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๑

คำนำ

เมื่อปีการศึกษา ๒๕๑๓ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก (เมื่อครั้งเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา พิษณุโลก) ได้ดำเนินงานตามโครงการสำรวจ จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับภาษา ประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดีของจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดใกล้เคียงขึ้น โดยได้รับความช่วยเหลือทางด้านการเงินจากมูลนิธิอาเซีย เมื่อการดำเนินงานตามโครงการนี้เสร็จลงแล้ว ได้จัดพิมพ์หนังสือ "พิษณุโลกของเรา" ออกมาเผยแพร่และจำหน่ายรายได้จากการจำหน่ายหนังสือเล่มนี้ได้นำมาจัดพิมพ์หนังสือเพื่อเผยแพร่และจำหน่ายอีก ๒ เล่มคือ "วรรณกรรมจากตำบลดศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย" และ "บทความทางวิชาการ" ต่อมาในปีการศึกษา ๒๕๑๔ มหาวิทยาลัยได้ดำเนินงานตามโครงการสำรวจค้นคว้าศิลปะโบราณคดี และประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตร และจัดพิมพ์หนังสือ "พิจิตรของเรา" ออกเผยแพร่และจำหน่ายเช่นเคย มาบัดนี้มหาวิทยาลัยได้ดำเนินงานตามโครงการนี้ต่อเนื่องอีก และได้จัดพิมพ์หนังสือ "อุตรดิตถ์ของเรา" ออกมาเป็นรูปเล่มนี้

มหาวิทยาลัยหวังว่าหนังสือ "อุตรดิตถ์ของเรา" เล่มนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์และผู้สนใจทั่วไปที่จะศึกษาในด้านศิลปะโบราณคดี และประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ต่อไป

(ศาสตราจารย์ ดร. พันธุ์ หันนาคินทร์)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก

คำปรารภ

เมื่อข้าพเจ้าได้ดำเนินงานตามโครงการสำรวจกันคว่ำและวิจัยศิลปะโบราณคดี และประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตรเสร็จลงแล้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ข้าพเจ้าได้ดำเนินงานตามโครงการสำรวจกันคว่ำและวิจัยศิลปะโบราณคดี และประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ต่ออีก โดยได้ออกสำรวจกันคว่ำยังเมืองโบราณต่าง ๆ ของจังหวัดอุตรดิตถ์ คือ เมืองสวางคบุรี เมืองทุ่งยั้ง เวียงเจ้าเงาะ เมืองตาชูชก และเมืองพิชัย ทั้งยังได้ออกสำรวจกันคว่ำยังอำเภอต่าง ๆ ทุกอำเภอของจังหวัดอุตรดิตถ์อีกด้วย บางครั้งข้าพเจ้าได้ไปพักอยู่กับที่บ้านนายพานางสะอาด พรหมสุวรรณ ซึ่งเป็นนิสิตมารดาของอาจารย์จรัญ พรหมสุวรรณ และอาจารย์จรัญก็เป็นผู้พาข้าพเจ้าออกสำรวจกันคว่ำยังอำเภอต่าง ๆ อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีนิสิตเก่า มศว พิษณุโลกหลายคนที่มาพาข้าพเจ้าออกสำรวจกันคว่ำ เช่น คุณวิสุทธิ์ บุญเพ็ง คุณสมชาย ปงศรีชัย คุณประจบ เกตุขำ คุณไพรัช อยู่สา คุณสมควร ศิริศมี คุณวิจิตร รุ่งรังษี คุณสงบ เอกา คุณสงกรานต์ เสริมมา และยังมีอีกหลายคนที่ข้าพเจ้านึกชื่อไม่ออก

ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับจังหวัดอุตรดิตถ์ ข้าพเจ้าได้รับความช่วยเหลือจาก คุณเฉลียว เขียวชาญ ผู้ช่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดอุตรดิตถ์ อาจารย์สุวรรณ ทองศรีจันทร์ อาจารย์ใหญ่ ร.ร. ตรอนศรีสินธุ์ และ คุณจิรวัดณ์ ตูนาโป่ง แผนกศึกษานิเทศก์จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นผู้ช่วยหาเอกสารต่าง ๆ ให้ และข้อมูลอีกส่วนหนึ่งข้าพเจ้าได้จากแบบสำรวจศิลปะโบราณคดี และประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งครูใหญ่โรงเรียนเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดทุกโรงเรียนเป็นผู้หาข้อมูลมากรอกรูปแบบสำรวจฯ ให้ โดยมีคุณประภาพรรณ เมฆโสภณวรรณกุล และหัวหน้าหมวดการศึกษาทุกอำเภอเป็นผู้ประสานงานให้ นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังได้ข้อมูลจากการกันคว่ำในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และหอสมุดแห่งชาติอีกด้วย ในการกันคว่ำในหอจดหมายเหตุแห่งชาติบุตรสาวของข้าพเจ้า (ปิยพันธ์ พิณรุพันธ์) ได้ช่วยคัดลอกข้อความจากเอกสารต่าง ๆ ทำให้รวดเร็วขึ้นมาก

เมื่อข้าพเจ้าได้ข้อมูลเพียงพอแล้ว ข้าพเจ้าได้นำมาวิเคราะห์แล้วเรียบเรียงเป็นหนังสือชื่อ "อุตรคิทธิของเรา" เล่มนี้ ซึ่งนอกจากมีเรื่องราวเกี่ยวกับ ศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุตรคิทธิแล้ว ข้าพเจ้ายังได้เพิ่มเติมเรื่องราวเกี่ยวกับ ภูมิศาสตร์ ประเพณีและบุคคลสำคัญของจังหวัดอุตรคิทธิไว้ด้วย ทั้งนี้หนังสือ "อุตรคิทธิของเรา" เล่มนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ครูอาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจโดยทั่วไปแล้ว ยังเป็นหนังสือค้นคว้าหรือหนังสืออ่านประกอบของนักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดอุตรคิทธิ ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาเรื่อง "จังหวัดของข้าพเจ้า" อีกด้วย

ท้ายที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณผู้มีนามข้างต้น ที่ช่วยเหลือในตำแหน่ง ๆ แก่ข้าพเจ้ารวมทั้งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลกที่สนับสนุนโครงการนี้ตลอดมา

หวน พันธุ์พันธ์

๑๒ ธันวาคม ๒๕๒๑

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
คำปรารภ	
นำเรื่อง	๑
อุตรดิตถ์ในอดีต	๒
อุตรดิตถ์สมัยก่อนประวัติศาสตร์	๒
อุตรดิตถ์สมัยสุโขทัย	๒
อุตรดิตถ์สมัยอยุธยา	๔
อุตรดิตถ์สมัยธนบุรี	๗
อุตรดิตถ์สมัยรัตนโกสินทร์	๘
รายนามผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์	๑๖
อุตรดิตถ์ในปัจจุบัน	๑๕
ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์	๑๕
เนื้อที่	๑๕
ลักษณะภูมิประเทศ	๑๕
ภูมิอากาศ	๒๓
การคมนาคม	๒๓
ประชากร	๒๕
การแต่งกายของประชากร	๒๖
อาหารการกินของประชากร	๒๗
การนับถือศาสนาและความเชื่อต่างๆของประชากร	๒๗
การอาชีพของประชากร	๒๗
สภาพอาคารบ้านเรือนของประชากร	๒๘
สถานที่ราชการของอุตรดิตถ์	๒๘
การปกครองของจังหวัดอุตรดิตถ์	๓๐

เมืองโบราณในอุตรดิตถ์

หน้า

เมืองสวางคบุรีหรือเมืองฝาง

๓๑

เมืองทุ่งยั้งและเวียงเจ้าเงาะ

๓๑

วัดในตัวเมืองทุ่งยั้ง

๓๘

วัดบรมธาตุทุ่งยั้ง

๔๓

วัดป่าแดด

๔๓

วัดนางแตงอ่อน

๔๕

วัดนอกตัวเมืองทุ่งยั้ง

๔๕

วัดพระย่นพุทธบาทขุกล

๔๕

วัดพระแท่นศิลาอาสน์

๔๖

วัดพระนอนพุทธไสยาสน์

๔๖

วัดทองหล่อ วัดราษฎร์สำราญ วัดทองถัน

๔๘

วัดพระพุทธถ้ำหรือวัดพระเดิน

๕๐

วัดห้องสูง

๕๑

เมืองพิชัย

๕๑

ลักษณะของตัวเมืองพิชัยเก่า

๕๒

วัดในตัวเมืองพิชัยเก่า

๕๕

วัดหน้าพระธาตุ

๕๗

วัดสมบ้าน

๕๗

วัดนอกเมืองพิชัยเก่า

๕๘

วัดมหาธาตุ

๖๐

วัดโพธารามหรือวัดโพธิ์

๖๐

วัดขวางชัยภูมิ วัดโรงม้า

๖๑

วัดเขกา วัดกุฎีทอง

๖๒

วัดเสมา

๖๒

๖๓

เมืองตาชุก

๖๔

เมืองลับแล

๖๖

เมืองอุตรดิตถ์ : อำเภอบางโพในอคิด

๖๕

วัดและโบราณวัตถุสถานของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์

๗๐

หลวงพ่อเพชรวัดท่าถนน

๗๐

อนุสาวรีย์พระยาพิชัยดาบหัก

๗๒

วัดธรรมารูปไทย

๗๓

วัดคลองโพธิ์

๗๔

วัดกลางธรรมสาคร

๗๔

วัดหนองกลาย

๗๕

วัดวังหมู

๗๕

วัดท้ายตลาด

๗๖

วัดใหญ่ท่าเสา

๗๖

พระพุทธรบาทสร้อย

๗๗

ถ้ำขุนฝาง

๗๘

หลวงพ่อสัมฤทธิ์วัดหมอนไม้

๗๘

วัดอื่น ๆ ในท้องที่อำเภอเมืองอุตรดิตถ์

๗๕

ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอเมืองอุตรดิตถ์

๘๐

สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์

๘๑

ลับแล : เมืองที่ลับในสมัยโบราณ

๘๓

วัดและโบราณวัตถุสถานในท้องที่อำเภอลับแล

๘๘

วัดดอนสัก

๘๘

วัดเจตยักรวิหาร

๘๕

วัดม่อนปรางค์

๘๕

วัดฝักราก วัดลอนไชย

๘๐

พระพุทธรูปทองคำ วัดคงสระแก้ว	๕๐
วัดป่าสะแก	๕๑
วัดอื่น ๆ ในท้องที่อำเภอลับแล	๕๑
วัดร้างในท้องที่อำเภอลับแล	๕๒
ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอลับแล	๕๒
สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอลับแล	๕๔
พิชัย : เมืองโบราณสมัยอยุธยา	๕๖
วัดในท้องที่อำเภอพิชัย	๕๘
ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอพิชัย	๑๐๐
สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอพิชัย	๑๐๒
ตรอน : เมืองตรอนศรีสินธุ์ในอดีต	๑๐๔
เมืองโบราณในอำเภอตรอน	๑๐๖
สถานที่ที่น่าสนใจของอำเภอตรอน	๑๐๖
บ่อเหล็กน้ำพี้	๑๐๖
ถาดิน	๑๐๗
วัดในท้องที่อำเภอตรอน	๑๐๘
วัดหาดสองแคว	๑๐๘
วัดบ้านแก่งไต้	๑๐๘
วัดนาพ	๑๐๘
ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอตรอน	๑๐๕
สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอตรอน	๑๑๓
ท่าปลา : อำเภอที่ชนกับจังหวัดน่านในอดีต	๑๑๔
สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอท่าปลา	๑๑๕
สถานที่ที่น่าสนใจของอำเภอท่าปลา	๑๑๖
เขื่อนสิริกิติ์	๑๑๖
เขื่อนดินช่องเขาขาด	๑๑๖

โบราณสถานและวัดที่น่าสนใจในอำเภอท่าปลา

๑๑๖

ดอยพระธาตุ

๑๑๗

วัดผาเลือด

๑๑๗

วัดป่ากง

๑๑๗

ตำบลหมูบ้านในท้องที่อำเภอท่าปลา

๑๑๘

น้ำป่าด : เมืองน้ำป่าดในอดีต

๑๒๑

สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอน้ำป่าด

๑๒๒

สิ่งที่น่าสนใจของอำเภอน้ำป่าด

๑๒๓

วนอุทยานสักใหญ่

๑๒๓

กำแพงเมืองเก่า

๑๒๔

ถ้ำ นาคก

๑๒๔

วัดในอำเภอน้ำป่าด

๑๒๔

ตำบลหมูบ้านในอำเภอน้ำป่าด

๑๒๕

ฟากท่า : อำเภอเหนือสุดของอุตรดิตถ์

๑๒๖

สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอฟากท่า

๑๒๖

วัดในอำเภอฟากท่า

๑๒๕

วัดมหาธาตุ

๑๒๕

วัดโพธิ์เตย

๑๒๕

ตำบลหมูบ้านในอำเภอฟากท่า

๑๓๑

ประเพณีและการละเล่นพื้นเมืองในท้องที่จังหวัดอุตรดิตถ์

๑๓๔

ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

๑๓๔

ประเพณีทำบุญขนานใหม่

๑๓๔

ประเพณีทำบุญวันตรุษ

๑๓๕

ประเพณีวันสงกรานต์

๑๓๕

ประเพณีสลากภัต

๑๓๗

ประเพณีการบวชในพระพุทธศาสนา	๑๓๘
ประเพณีหล่อเทียนพรรษา	๑๓๘
ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน	๑๔๐
ประเพณีวันเข้าพรรษา	๑๔๐
ประเพณีทานกัวยสลาก	๑๔๐
ประเพณีทำบุญสารท	๑๔๑
ประเพณีเทศน์มหาชาติ	๑๔๒
ประเพณีวันออกพรรษา	๑๔๓
ประเพณีการทอดกฐิน	๑๔๓
ประเพณีการทอดผ้าป่า	๑๔๔
ประเพณีโอยทานหรืออวยทาน	๑๔๔
ประเพณีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธเจ้า	๑๔๕
ประเพณีการลอยกระทง	๑๔๕
ประเพณีการแต่งงาน	๑๔๖
ประเพณีงานบุญกองข้าวหลังฤดูเก็บเกี่ยว	๑๕๐
ประเพณีงานช่างประจำปี	๑๕๐
การละเล่นพื้นเมืองต่างๆ	๑๕๑
บุคคลสำคัญของจังหวัดอุดรธานี	๑๕๒
พระยาพิชัยดาบหัก	๑๕๒
พระยาพิศาลกิจ (ทัพ)	๑๕๓
พระศรีพนมมาศ (ทองอิน)	๑๖๑
บรรณานุกรม	๑๖๔